

สารบัญ

บทนำ: เครื่องปูงแห่งอดีต 12

I

รากฐานทางอาหารของอารยธรรม

:

- ประดิษฐกรรมแห่งการเกษตร 20
- รากฐานแห่งโลกยุคใหม่ 36

II

อาหารและโครงสร้างสังคม

:

- อาหาร ความรู้ราย และยานาจ 54
- ตามติดอาหาร 74

III

ทางด่วนระดับโลกของอาหาร

:

- สะเก็ตสวรรค์ 90
- เมล็ดพันธุ์แห่งจักรวรรดิ 118

IV

อาหาร พลังงาน และการพัฒนาอุตสาหกรรม

:

7. โลกใหม่ อาหารใหม่ 146
8. เครื่องจักรไอน้ำกับมันฝรั่ง 172

V

ใช้อาหารเป็นอาวุธ

:

9. เชื้อเพลิงแห่งสังคม 192
10. แย่งชิงอาหาร 222

VI

อาหาร ประชากร และการพัฒนา

:

11. เลี้ยงโลก 254
12. เรื่องย้อนແຍ້ງຂອງความອຸດມສມບູຮຣນ 278

บทส่งท้าย: ส่วนผสมແຫ່ງอนาคต 298

อ้างอิง 304

บรรณานุกรม 310

คำนำผู้แปล

ในศาสนาคริสต์ ความตະกละถือเป็นบาปอย่างหนึ่ง
ว่าแต่, อะไรคือความตະกละ?

สำหรับไมเบิล ความตະกละประากฏร่างอยู่ในตัวอย่างต่างๆ หลายอย่าง อาทิ เช่น กินก่อนเมื่ออาหาร เสาร์และห้าอาหารขั้นแล้วกินครัวมากินเสาะหาเครื่องปรงรสทำให้อาหารอร่อยมากขึ้น กินอาหารปริมาณมากเกินจำเป็น และแม้แต่การกินอาหารด้วยท่าที ‘พ่นอาหาร’ ถึงแม้จะไม่ได้กินอาหารมากเกินไป หรือว่ากินอาหารที่หูลำไก่เกินควรก็ตาม ทั้งหมดนี้บอกอะไรเราบ้าง?

สำหรับผม ข้อห้ามเกี่ยวกับนาป ‘ตະกละ’ ไม่ใช่เรื่องระหว่างตัวเรา กับอาหาร ‘โดยตรง’ แต่มันคือเรื่องของ ‘ท่าที’ ที่รวมมีต่ออาหารในสายตาของ ‘คนอื่น’

ลองนึกภาพเวลาเราเป็นชนเผ่าเร่ร่อนอยู่ในทะเลราย แล้วก็นั่งในกระโจมกินอาหารร่วมกับคนอื่นๆ ดูนะครับ ถ้าเรามีท่าทีต่ออาหารในแบบที่บรรยายมาข้างต้น ไม่ว่าจะแอบเข้ามากินอาหารก่อนถึงเวลา (แปลว่ากิน

ก่อนคนอื่น) หรือต้องเลือกสรรจะกินอะไรที่มีเลิศลอยกว่าคนอื่น รวมไปถึง กินมากกว่าคนอื่น (ไม่ว่าจะกินมากกว่าจริงๆ หรือแค่ ‘ทำท่าที’ เพื่อฉ้อว่า กินมากกว่าคนอื่น) มันก็จะส่งผลกระทบต่อ ‘ความสัมพันธ์’ ระหว่างตัวเรา กับกลุ่มสังคม และระหว่างกลุ่มสังคมหนึ่งกับอีกกลุ่มสังคมหนึ่งได้

อาหารเป็นของสำคัญของมนุษย์ มันเป็นสิ่งแรกเลยก็ว่าได้ที่ทำให้ มนุษย์มีชีวิตอยู่ได้ อาหารให้พลังงาน ถ้าไม่มีอาหารกินเราจะตาย อาหารจึง เป็นแรงขับเคลื่อนให้เกิดการหาอาหาร ซึ่งนำมาสู่การ ‘จัดระเบียบ’ สังคม ในรูปแบบต่างๆ นับตั้งแต่อดีตการล้มม้ายที่เรายังเป็นนักล่าหาอาหาร ไปจนถึง majonลงหลักปักฐานทำตัวเป็นเกษตรกรยุคแรก จนมาถึงยุคหลังที่มีการใช้ เทคโนโลยีต่างๆ มากมาย และที่จะมาถึงในยุคอนาคตซึ่งก็ยังใช้เทคโนโลยี ขั้นสูงเข้ามาช่วยอีกมาก และหากปราศจากความ ‘บังเอิญ’ ในความ เปลี่ยนแปลงเรื่องอาหารหลายต่อหลายครั้งอย่างต่อเนื่องในประวัติศาสตร์ มนุษยชาติแล้วละก็ — มนุษย์น่าจะสูญพันธุ์ไปนานแล้วเสียด้วยซ้ำ!

ทั้งหมดที่พูดมา คือเรื่องราวที่ปรากฏอยู่ในหนังสือเล่มนี้ เรื่องราว ของวิวัฒนาการทางอาหารที่เกี่ยวพันกับวิวัฒนาการเชิงสังคมของ มนุษย์ เริ่มตั้งแต่พืชอาหารหลักอย่างข้าวพืชและสัตว์เลี้ยงทั้งหลาย ซึ่งถูก คัดเลือกทางพันธุกรรม โดยมนุษย์มาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ กระทั่ง ก่อเกิดเป็น ‘พืชเลี้ยง’ และ ‘สัตว์เลี้ยง’ ที่เป็นอาหารหลักของมนุษย์ โดยที่ พืชและสัตว์เหล่านี้ถ้าต้องอยู่เองตามธรรมชาติจะ มันจะไม่มีวันรอดชีวิต หรือแพ้ขยายกระจายพันธุ์ได้เลย เพราะลักษณะอันเป็นที่พึงปรารถนาใน การบริโภคของมนุษย์นั้น คือลักษณะด้อยในการดำรงอยู่ตามธรรมชาติแทน ทั้งนั้น!

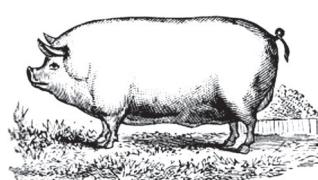
อาหารคือรากแห่งอารยธรรมทั้งปวง ปราศจากอาหาร อารยธรรม ไม่อาจเกิดขึ้นได้ แต่เมื่อมนุษย์วิวัฒนาการขึ้นมาได้เพาะอาหารแล้ว ขัน ต้อมาจะพบว่ามนุษย์ได้นำอาหารมาใช้ในแบบอื่นๆ อย่างกว้างขวาง มาก เช่น ใช้เป็นเครื่องมือทางการทหาร เครื่องมือแห่งการต่อสู้ทาง อุดมการณ์ หรือแม้กระทั่งเครื่องมือในการโกหกหลอกลวงในระดับชาติ

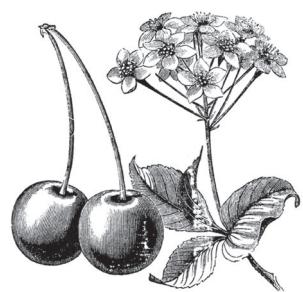
และระดับโลก พูดอีกอย่างหนึ่งได้ว่า มนุษย์ได้ใช้อาหารในการทำลายกัน และกันอย่างสาหัสด้วย

ประวัติศาสตร์ที่ปรากรถอยู่ในหนังสือเล่มนี้จึงไม่ใช่ประวัติศาสตร์ แข็งกระด้างที่เต็มไปด้วยตัวเลขและสถิติ แต่เล่าถึงเรื่องที่เกี่ยวพันกับเรา ทุกเชื้า กลางวัน และเย็น นั่นคือเรื่องของอาหาร แต่เป็นอาหารที่โยงใยไปถึงสังคม การเมือง ศาสนา ปรัชญา เศรษฐศาสตร์ และหลายครั้งเป็นแรงมุ่ง ง่ายๆ ที่เราคิดไม่ถึงด้วย

สำหรับผม การอ่านหนังสือเล่มนี้ทำให้บ้าปตะกละไม่เป็นเพียงบ้า ส่วนตัวอีกด้อไป แต่บ้าปตะกละสอนเรารถึงการอยู่ร่วมกับมนุษยชาติ และ เป็นสิ่งหนึ่งที่บอกใบ้ว่า เพราะอะไรมนุษย์ถึงวิวัฒนาการมาได้จนถึงทุกวันนี้ เรื่องส่วนตัวแท้ๆ อย่างการหยินอาหารใส่ปาก จริงๆ แล้วกลับเป็นเรื่องสาระนะอย่างยิ่งด้วยในเวลาเดียวกัน!

โอมร ศุขปรีชา

ประวัติศาสตร์กินได้

AN EDIBLE HISTORY
OF
HUMANITY

ເນື້ອຍໃດຍ

TOM STANDAGE

ແບລໄດຍ

ໂຕມຣ ສຸຂປະຈາ

บทนำ เครื่องปรุงแห่งอดีต

“ไม่มีประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ มีเพียงประวัติศาสตร์มากมายของ
ทุกแห่งที่มีชีวิตมนุษย์”

– คาร์ล พ็อปเพอร์

ชะตากรรมของชาติแคว้นอยู่บนตัวเลือกทางอาหารของชาตินั้นๆ

– แม็ง-องเดร์ม บริลาร์-ชาวาเรง

มีหลายวิธีที่จะมองย้อนสู่อดีต มองเยี่ยงวันเดือนปีอันสำคัญ การ
สืบเชือสายแห่งกษัตริย์และราชินี จักรพรรดิที่เพื่องฟุและล่อมลายต่างๆ หรือ
เรื่องเล่าของความก้าวหน้าทางการเมือง ปรัชญา หรือเทคโนโลยี หนังสือ¹
เล่มนี้มองดูประวัติศาสตร์ด้วยอีกวิถีหนึ่งซึ่งต่างหากไปอย่างสิ้นเชิง นั่นคือ²
มองว่าเป็นชุดการเปลี่ยนแปลงที่มีสาเหตุ ถูกกระตุ้น หรือได้รับอิทธิพล

จากอาหาร ตลอดประวัติศาสตร์ อาหารไม่ได้เป็นแค่เครื่องยังชีพ แต่ยัง เป็นตัวเร่งให้เกิดการเปลี่ยนรูปทางสังคม องค์กรทางสังคม การแข่งขัน ทางภูมิศาสตร์ การพัฒนาอุตสาหกรรม ความชัดแย้งทางการทหาร และ การขยายด้วยทางเศรษฐกิจ เรื่องราวของการเปลี่ยนรูปเหล่านี้ได้ก่อให้เกิด เรื่องเล่าที่โอบล้อมประวัติศาสตร์ทั้งมวลของมนุษย์เอาไว้ตั้งแต่ยุคก่อน ประวัติศาสตร์ถึงปัจจุบัน

บทบาทในการเปลี่ยนแปลงครั้งแรกของอาหาร คือการเป็นรากรฐาน ให้กับอารยธรรมทั้งหมด การรับวิถีเกษตรกรรมทำให้เกิดวิถีชีวิตแบบใหม่ ที่ตั้งรกรากอยู่กับที่ และวางแผนนุชัยชาติไว้บนหนทางสู่โลกสมัยใหม่ แต่พืชหลักที่สนับสนุนอารยธรรมแรกๆ อย่างข้าวบาร์เลย์และข้าวสาลีใน ตะวันออกไกล ข้าวฟ่างและข้าวเจ้าในเอเชีย รวมถึงข้าวโพดและมันฝรั่ง ในอเมริกา ไม่ได้ถูกค้นพบโดยบังเอิญ แต่ถือกำเนิดผ่านกระบวนการ วิวัฒนาการร่วมอันซับซ้อน โดยลักษณะอันเป็นที่พึงประสงค์ได้ถูกเลือก และขยายพันธุ์โดยเกษตรกรในยุคแรกๆ พืชหลักเหล่านี้ โดยผลลัพธ์แล้ว จึงถูกประดิษฐ์ขึ้น เป็นเทคโนโลยีการเพาะปลูกอย่างจงใจซึ่งดำรงอยู่ได้ เพราการเข้าไปแทรกแซงของมนุษย์ เรื่องราวการรับวิถีเกษตรกรรมเป็น เรื่องเล่าที่บอกว่าวิศวกรพัฒนารูปแบบใหม่ในยุคโบราณได้พัฒนาเครื่องมือใหม่อัน ทรงพลังที่สร้างให้อารยธรรมนั้นเป็นไปได้ ในกระบวนการนี้ มนุษยชาติ ได้เปลี่ยนแปลงพืชพันธุ์ และพืชเหล่านั้นก็ได้เปลี่ยนแปลงมวลมนุษยชาติ ไปด้วยเช่นกัน

หลังจากเป็นฐานให้อารยธรรมสามารถก่อตัวได้แล้ว อาหารก็ กลายเป็นเหมือนเครื่องมือของการจัดองค์กรทางสังคม ช่วยก่อรูปและสร้าง โครงสร้างของสังคมอันซับซ้อนให้เกิดขึ้น โครงสร้างทางการเมือง เศรษฐกิจ และศาสนายอดบุราน จากนักล่าและหาของป่ามาเป็นอารยธรรม แรกๆ ล้วนเกิดขึ้นบนระบบการผลิตและกระจายอาหาร การผลิตอาหาร ทางการเกษตรยิ่งเพิ่มพูน พัฒนาการของกาเรียบรักษาร่องชุมชน และระบบชลประทานก็ฟูมฟักให้เกิดการรวมศูนย์ทางการเมือง พิธีกรรม

ของความอุดมสมบูรณ์ทางการเกษตรพัฒนาไปเป็นศาสตร์ของรัฐ อาหารกล้ายเป็นสื่อกลางของการซื้อขายและจ่ายภาษี งานฉล่องถูกใช้เพื่อรับรวมอิทธิพลและสำแดงสถานะ อาหารที่แจกจ่ายถูกใช้เพื่อนิยามและเสริมโครงสร้างอำนาจ กล่าวได้ว่าทั่วทั้งโลกยุคโบราณ เนินนา้นก่อนการคิดค้นเงินตรา อาหารถือเป็นทรัพย์ และการควบคุมอาหารย่อมนำมาซึ่งอำนาจ

เมื่ออารยธรรมถือกำเนิดขึ้นในส่วนต่างๆ ของโลก อาหารก็ช่วยเชื่อมโยงมันเข้าด้วยกัน เสน่หางการค้าอาหารเป็นดั่งเครื่องขยายระดับนานาชาติซึ่งฟูมฟักไม่เพียงการแลกเปลี่ยนทางการค้าเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมและศาสนาด้วย เสน่หางค้าเครื่องเทศซึ่งครอบคลุมโลกกว้างนำไปสู่การปฏิสนธิข้ามวัฒนธรรมในหลากหลายสาขา เช่น สถาปัตยกรรม วิทยาศาสตร์ และศาสนา นักภูมิศาสตร์ยุคแรกๆ เริ่มสนใจในประเพณีและผู้คนของดินแดนห่างไกลและรวมความพยายามในยุคแรกขึ้นเป็นแผนที่โลก การเปลี่ยนรูปครั้งใหญ่จำนวนมากที่เกิดจากเส้นทางการค้าอาหารเป็นผลจากการที่ชาวยุโรปใช้อุบัติครอบครองเครื่องเทศของอาหรับ สิ่งนี้นำไปสู่การค้นพบโลกใหม่ การเปิดเส้นทางเดินเรือระหว่างยุโรป อเมริกา และเอเชีย และการตั้งอาณานิคมนอกประเทศในยุคแรกๆ ของเหล่าประเทศในยุโรป ในขณะเดียวกันก็ได้เผยแพร่ให้เห็นถึงโฉมหน้าที่แท้จริงของโลก

ในยามที่ประเทศในยุโรปขันแข็งกันสร้างจักรวรรดิโลก อาหารก็ช่วยนำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในประวัติศาสตร์มนุษย์ อันได้แก่การพัฒนาครั้งใหญ่ทางเศรษฐกิจผ่านยุคอาณาจักร น้ำตาลและมันฝรั่งปักหมุดการปฏิวัติอุตสาหกรรมไม่น้อยไปกว่าเครื่องจักรไอน้ำ เป็นที่ถูกเฉียงกันว่าการผลิตน้ำตาลจากไร่ในเวสต์อินดีสันเป็นต้นแบบแรกของกระบวนการทางอุตสาหกรรมหรือไม่ คำตอบก็อาจจะเป็นเช่นนั้นแม้ว่าจะใช้แรงงานทาสก์ตามที่ขณะเดียวกัน มันฝรั่งก็ได้อาชนาดความคล่องใจในหมู่ชาวยุโรปยุคแรกๆ กระทั้งกล้ายมาเป็นอาหารหลักซึ่งผลิตแคลอรี่ได้มากกว่าธัญพืชจากพื้นที่เท่ากัน เมื่อร่วมกัน น้ำตาลและมันฝรั่งจึงกลายเป็น

อาหารยังซึ่พรากาส้ำหับคนงานในโรงงานใหม่แห่งยุคอุตสาหกรรม ในอังกฤษ ที่ซึ่งกระบวนการนี้เริ่มเกิดขึ้นเป็นแห่งแรก คำถาน่ารำคาญ ที่ว่าอนาคตของประเทศขึ้นอยู่กับการเกษตรหรืออุตสาหกรรมนั้นได้รับคำตอบอย่างไม่คาดฝันและรุนแรงจากชาติกัยขาดแคลนมันฟรั่งในไอร์แลนด์ (Irish Potato Famine) ในปี 1845

การใช้อาหารเป็นอาชีวกรรมไม่เคยล้าสมัย แต่ความขัดแย้งทางการทหารนานใหญ่ในศตวรรษที่ 18 และ 19 ยกระดับอาหารขึ้นสู่สถานะใหม่ อาหารมีบทบาทสำคัญในการตัดสินชี้ขาดผลของสังคมร่องครั้งซึ่งกำหนดชะตาของสหรัฐอเมริกา นั่นคือสังคมประกาศอิสรภาพในทศวรรษ 1770 และ 1780 และสังคมกลางเมืองในทศวรรษ 1860 ขณะเดียวกัน ในยุโรป ความรุ่งโรจน์และร่วงโรยจากอำนาจของโนโポเลียน ก็สัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับความสามารถในการหาอาหารมาเลี้ยงดูกองทัพขนาดใหญ่ของพระองค์ การใช้เครื่องจักรของการศึกในศตวรรษที่ 20 มีความหมายเช่นนั้นเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ การเลี้ยงเครื่องจักรด้วยน้ำมันและกระแสเป็นสิ่งสำคัญยิ่งกว่าการเลี้ยงทัพร แต่อาหารกลับมีบทบาทใหม่ในฐานะอาชีวะเชิงอุดมการณ์ในช่วงสังคมเย็นระหว่างทุนนิยม และคอมมิวนิสม์ และมีส่วนอย่างยิ่งในการกำหนดผลของความขัดแย้งนั้น ในยุคสมัยใหม่ อาหารกลายเป็นสนับสนุนของประเดิมอื่นๆ รวมทั้งการค้าขาย การพัฒนา และโลกาภิวัตน์

ระหว่างศตวรรษที่ 20 การใช้วิธีทางวิทยาศาสตร์และอุตสาหกรรมกับการเกษตรได้เพิ่มปริมาณอาหารอย่างรวดเร็วและตอบสนองต่อประชากรโลกที่เพิ่มขึ้น สิ่งที่เรียกว่าการปฏิวัติเขียวได้ก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมและสิ่งแวดล้อม แต่หากไม่มีสิ่งนี้ ก็อาจเกิดชาติกัยเป็นวงกว้างในกลุ่มประเทศกำลังพัฒนาในระหว่างทศวรรษ 1970 และเนื่องจากสามารถผลิตอาหารได้เร็วกว่าการเพิ่มของประชากร การปฏิวัติเขียวจึงแผ่ทางทั่วโลก ให้เกิดการเปลี่ยนประเทศเป็นอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็วนาทีในเอเชียในช่วงปลายศตวรรษที่ 20 และเนื่องจากคนในสังคมอุตสาหกรรมมักจะมีลูก

น้อยกว่าคนในสังคมเกษตรกรรม ขีดสูงสุดของประชากรมนุษย์ในช่วงปลายศตวรรษที่ 21 จึงมองเห็นอยู่ไม่ไกล

เรื่องราวของอาหารในระดับบ้ำจเจก เรื่องราวของประเพณีและธรรมเนียมที่เกี่ยวเนื่องกับอาหาร และเรื่องราวของการพัฒนาสูตรอาหาร เนพะของบางชาตินั้นเป็นเรื่องที่บอกเล่ากันมาแล้ว แต่ไม่ค่อยมีผู้สนใจต่อคำถามที่ว่า อาหารมีผลกระทบต่อประวัติศาสตร์โลกอย่างไรบ้าง คำอธิบายนี้มิได้อ้างว่ามีอาหารเพียงหนึ่งเดียวที่เป็นกุญแจไข้สุ่มความเข้าใจประวัติศาสตร์ ทั้งมิได้พยา想像จะสรุปประวัติศาสตร์ของอาหารทั้งหมด หรือประวัติศาสตร์โลกทั้งหมด แต่กลับดึงเอาความรู้ในด้านต่างๆ รวมทั้งเรื่องพันธุศาสตร์ โบราณคดี มนุษยวิทยา พฤกษาศาสตร์พื้นบ้าน และเศรษฐศาสตร์ โดยมุ่งเน้นเฉพาะเจาะจงในส่วนตัดระหว่างประวัติศาสตร์อาหารและประวัติศาสตร์โลก เพื่อถามคำถามง่ายๆ ว่า อาหารชนิดใดบ้าง ที่มีบทบาทที่สุดในการก่อร่างสร้างโลกสมัยใหม่ขึ้นมา และด้วยวิธีอย่างไร การใช้มุมมองทางประวัติศาสตร์ที่ย้อนไปไกลยังสร้างหนทางใหม่เพื่อส่องทางการถกเถียงยุคใหม่เกี่ยวกับอาหาร อย่างเช่นการถกเถียงกันในด้านจีเอ็มโอลหรือสิ่งมีชีวิตดัดแปลงพันธุกรรม ความสัมพันธ์ระหว่างอาหารกับความยากจน การเกิดขึ้นของขบวนการอาหาร “ท้องถิ่น” การใช้พืชพันธุ์มาผลิตเชื้อเพลิงชีวภาพ ประสิทธิภาพของการใช้อาหารเป็นแรงขับเคลื่อนทางการเมืองด้วยหลายสาเหตุ และวิธีที่ดีที่สุดที่จะลดผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมจากเกษตรกรรมสมัยใหม่

ในหนังสือ ความมั่งคั่งของชาติ (*The Wealth of Nations*) ของอดัม สมิธ ซึ่งตีพิมพ์ครั้งแรกในปี 1776 เขาได้ดังจากการเชื่อมโยงอิทธิพลที่ม่องไม่เห็นของพลังตลาดซึ่งเกิดขึ้นกับคนในตลาดผู้ต่างมองหาผลประโยชน์ที่ดีที่สุดให้ตัวเองเข้ากับมือที่มองไม่เห็น อิทธิพลของอาหารต่อประวัติศาสตร์ก็อาจเชื่อมโยงเข้ากับส้อมที่มองไม่เห็นได้เช่นเดียวกัน โดยหมายจุดวิกฤตในประวัติศาสตร์ ส้อมนั้นได้ทิ่มแทงมนุษยชาติและเปลี่ยนแปลงชะตากรรมของพวากษา แม้ว่าผู้คนโดยทั่วไปจะไม่ระหนัก

ถึงอิทธิพลของมันในตอนนั้นก็ตาม ตัวเลือกทางอาหารหลายอย่างที่เกิดขึ้น ในอดีตกับสั่งผลิตรวนาน และได้ช่วยก่อรูปโลกที่เราอาศัยอยู่ในปัจจุบัน โดยไม่คาดผัน ผู้รู้จักคิดย่ออมมองเห็นอิทธิพลทางประวัติศาสตร์ของอาหาร รอบตัวเรา ไม่ใช่เฉพาะในครัว บนโต๊ะอาหาร หรือในชุมเปอร์มาร์เก็ตเท่านั้น การบอกว่าอาหารเป็นเครื่องปฐมสำคัญในกิจกรรมต่างๆ ของมนุษย์อาจฟังดู แปลก ทว่าถ้าไม่บอกเช่นนั้นจะยิ่งประหลาดกว่า เพราะอย่างไรเสีย ทุกสิ่ง ที่ทุกคนได้เคยทำตลอดประวัติศาสตร์ ล้วนอาศัยพลังงานจากอาหารทั้งสิ้น